

kopis a dedikační scéna měly přednostně za cíl oslavit stavbu nové olomoucké katedrály. Knihu jako doslov uzavírá osobně laděná vzpomínka na hlavního autora z pera Ivana Hlaváčka.

Kniha je cenná tím, že představuje shrnutí nemalé a přitom velmi roztroušené badatelské práce J. Bistrického, a stává se tedy jeho pomyslným pomníkem v dějinách české medievistiky. V tomto ohledu je třeba vyzdvihnout i skvostnou výpravu knihy, především kvalitu a četnost obrazových reprodukcí, jež jsou rovnocenným doplňkem vlastního textu. Díky bilingvnímu česko-německému zpracování je kniha přístupná i zahraničním čtenářům, což je nutno s ohledem na význam památky kvitovat s povděkem. Bonus představuje příložené CD s rekonstrukcí chórůvých zpěvů na základě rukopisu.

S respektem k úctyhodnému badatelskému úsilí Jana Bistrického je však nutno připojit i několik kritických poznámek. Z logického důvodu, kterým je úmrtí hlavního autora, kniha nereflektuje literaturu po roce 2008, tedy ani výpravný katalog *Jindřich Zdík (1126–1150). Olomoucký biskup uprostřed Evropy*, který přináší pro studované téma fundamentální texty Dalibora Havla a Pavla Černého. Pavol Černý se však ještě předtím vyslovil ve stopách Anežky Merhautové proti Bistrického výkladu dedikačního obrazu. Leč jeho názory nejsou v textu v podstatě reflektovány, natož citovány. Podobně se ztrácí námitky Merhautové. Ač je Bistrického interpretace dedikační scény ve svém jádru přesvědčivá, v některých detailech přesto vybízí k rozvedení či korekci. Ani v případě datace translace biskupského sídla nebylo Bistrického mínění o roce 1141 přijato s plným souhlasem a jeden z argumentů, výpověď kronikáře Vincencia, se skutečně nejeví jako udržitelný. Polemická studie Pavla Boliny bohužel také není zmíněna. Zjevným omylem, který vnesl do literatury Zdeněk Nejedlý, je pak údaj o dosazení premonstrátů do Litomyšle na úkor benediktinů, analogicky k reformě kláštera Hradiště. Současná literatura přitom dává za pravdu Václavu Novotnému, který v Litomyšli před rokem 1145 předpokládal spíše velkofarní kostel. U takto povedeného titulu zamrzí také jistá nedůslednost redakční práce. V textu se opakovaně hovoří o nedávném (sic!) objevu Zdikova pontifikátu, přitom Bistrického studie k tomuto tématu se datují již do přelomu 70. a 80. let, což působí matoucím dojmem.

Vznesené připomínky však nic nemění na tom, že monografie Jana Bistrického a Stanislava Červenky *Olomoucké horologium* představuje nepřehlédnutelný počín, který se nepochybně stane jedním z milníků ve studiu osobnosti

a doby Jindřicha Zdíka, s nímž bude vždy nutno se vyrovnat. I skutečnost, že některé z myšlenek Jana Bistrického budou nadále podněcovat k dalšímu promýšlení, lze označit za jeho badatelský odkaz.

JOSEF ŠRÁMEK

DĚJINY UMĚNÍ

Peter Kováč a kol., *Úsvit renesance. Dvorské umění císaře Fridricha II. Bamberský a Magdeburský jezdec*, Ars Auro Prior, Praha 2010
(= Stavitelé katedrál 3)

463 s., ISBN 978-80-904298-2-6

Po prvních dvou svazcích edice Stavitelé katedrál, zabývajících se francouzskou gotikou, předkládá za přispění dalších odborníků historik umění Peter Kováč svazek třetí, věnovaný osobnosti a dvorskému umění Fridricha II. (1194–1250). Jak naznačuje už úvodní krátká stať polského medievisty a orientalisty Jerzy Hauzińskiego, svým charakterem, zálibami, vzděláním i postojem k církvi se tento panovník z rodu Štaufů poněkud vymyká své době, proto nepřekvapí, že byl jedněmi uznáván a obdivován, druhými zatracován. Přestože ho za jeho mládí podporovali papež Inocenc III. a Honorius III., s jejich nástupci se dostával do konfliktů, které vyústily v císařovu exkomunikaci. Všechny tyto aspekty se odrážejí i v zakladatelské a donátorské činnosti Fridricha II., ve zvoleném programu i formě památek spojených s jeho osobností, a opakovaně se prolínají celou zde anotovanou knihou.

Přibližně polovina svazku je vyhrazena stěžejnímu uměleckohistoricky zaměřenému oddílu z pera P. Kováče, jehož hlavními tématy jsou Fridrichova brána v Capui, císařská kaple v Chebu, „hrad“ Castel del Monte a konečně sochy Bamberského a Magdeburského jezdce. Text jasně vypovídá o autorově rozhledu a erudici, stejně jako o schopnosti seznámit s problematikou čtivou formou i širší publikum. Kováč systematicky shrnuje výsledky předchozího bádání a předkládá většinou hned několik hypotéz vztahujících se k interpretaci jednotlivých děl. Bohužel ne vždy jsou vyvozeny z výkladu i patřičné závěry, což může být pro laického čtenáře, jemuž především je tato ediční řada určena, poněkud matoucí.

Zatímco císařská kaple v Chebu (Kováč se zde věnuje nejen formálnímu popisu stavby, ale zejména její dataci a dobovému kontextu) činí z Fridricha II. „propagátora rané gotiky ve střední Evropě“, památky na území dnešní Itálie – císařova brána v Capui a Castel del Monte – se po stylové stránce projevují osobitou kombinací gotiky s antickými prvky, opírající se navíc i o konstrukční řešení z arabského prostředí. Ostatně také Fridrichův respekt k islámu a obdiv k arabské vědě, daný do značné míry koexistencí s muslimy v Sicilském království, se opakovaně objevuje v celé knize.

Jak napovídá již podtitul, značná část pozornosti se upírá k Bamberskému a Magdeburskému jezdcí. Za oslí můstek mezi zmiňovanými památkami a těmito unikátními sochami posloužila pisateli podkapitola věnovaná fragmentu jezdecky z Castel del Monte a tradici antických jezdeckých soch ve středověku. Nutno však podotknout, že srovnávání uvedeného fragmentu s monumenty typu jezdecké sochy Marka Aurelia v Římě se zdá poněkud přehnané. Kováč uzavírá celou tematiku úvahou o znovuzrození tradice monumentálního jezdeckého sochařství za Fridricha II. a věnuje se i mladším památkám tohoto druhu z Paříže, Chartres, ze Štrasburku, z Verony a z Milána. Samozřejmě není možné obsáhnout v jediné knize široký okruh pamětihodností vztahujících se k poslednímu císaři štaufské dynastie, přesto vzhledem k zaměření publikace překvapí absence jakýchkoli zmínek o dobovém malířství.

Už v rámci jednotlivých podkapitol svého textu pracuje Kováč s dobovými písemnými prameny, které jsou pak samostatně (a tudíž se s jejich úryvky čtenář setkává vícekrát) uvedeny v oddíle Dokumenty. Za pozornost stojí především dokumentace ke stavební huti v Capui a ke stavbě hradu v sicilské Catanii (oboje 1239–1240), jasně dokládající panovníkův velký zájem o průběh těchto staveb, stejně jako Fridrichovu orientaci v architektonické teorii i praxi. Vyprávění mistra Řehoře o podivuhodnostech města Říma není sice bez zajímavosti, nicméně bez zjevných souvislostí s tématem knihy.

Druhou hlavní část svazku tvoří překlady studií zahraničních odborníků, většinou bohužel ve zkrácené podobě. Velmi podnětná jsou zamyšlení Arnolda Esche o vztahu Fridricha II. k antice. Kromě již zmíněné Capui a Castelu del Monte přibližuje stylovou i obsahovou stránku dobové glyptiky a akt vystavení milánského vlajkového vozu, prokazatelně formálně i programově vycházející z antiky. Je třeba vyzdvihnout také autorovu snahu upozornit na rozdíly vnímání

a znalostí antiky mezi středověkým a dnešním, teoreticky značně poučenějším pozorovatelem. Vzhledem k často fragmentárnímu dochování památek bývalo i v moderní době problémem rozpoznat, zda je dílo spoliem, imitací, antickým originálem nebo antikizujícím dobovým pojetím.

V souvislosti s Fridrichovým úsilím programově navázat na antické dědictví je třeba zpětně odkázat na zřejmě zprvu zavádějící název knihy „Úsvit renesance“. Peter Kováč titul krátce, ale přesvědčivě ospravedlňuje na s. 50. Snad jen škoda, že úvaha nad názvem třetího svazku nezazněla již v jeho úvodních řádcích.

Ve studii Willibalda Sauerländera, věnované hledání vztahů mezi Fridrichem II. a památkami na území Svaté říše římské a vlivu francouzské a německé gotiky, překvapí míra pozornosti upřená opět na italské stavby. Z důvodu použití zřejmě chybné části středověkého textu autor při výkladu výzdoby brány v Capui chybně identifikoval fragment ženské personifikace Spravedlnosti jako Svornost. Obohacením článku je odbočka k historii a ikonografii mostů včetně pohledu na Karlův a dnes již nedochovaný Juditin most v Praze.

Zkrácení originálního textu značně uškodilo studii Rolfa Leglera, který interpretuje stavbu Castel del Monte jako iniciační chrám pro členy řádu sdružujícího nejvyšší úředníky, již měli v říši Fridricha II. výkonnou moc a zodpovídali se přímo císaři. Bez seznámení se s původním textem nelze jeho hypotézu jednoznačně odmítnout, avšak v českém překladu působí Leglerova argumentace jako nedotaženě. Není například jasné, zda lze jeho domněnku o zastřešení ústředního dvora opírat o nějaký dobový pramen nebo „aspoň“ o výsledky stavebně historického průzkumu. Komparace se stavebním typem baptisterií nezní v tomto ohledu zcela přesvědčivě.

Po již několika uměleckohistorických úvahách o bráně štaufského panovníka v Capui působí osvěžujícím dojmem studie architektka Giulia Pana, naznačující střizlivým způsobem využití číselné symboliky a řešící proporční principy i geometrické konstrukce v návaznosti na odkazy z orientálních kultur. V celku nové téma představuje v příspěvku *Cisterciácký klášter Fossanova a císař Fridrich II.* Cornelia Berger-Dittscheidová, jež se snaží na základě formální analýzy určit rozsah prací, na které měl císař finančně přispět. Zatímco autorka posouvá dataci západního průčelí stavby do let 1208–1218 a Fridrichův podíl na jeho vzniku odmítá, připisuje tomuto dobrodinci cisterciáckého řádu zásluhu na stavbě jižního křídla ambitu, kašny a kapitulní síně.

Celstvý pohľad na výjimečnou osobnosť posledného štaufského cisára s jeho klady i záporý podáva ve stati *Věda, vzdělanost, kultura a právo na dvoře Fridricha II.* autor úvodního zamyšlení J. Hauziński. I dnešní čtenář se mnohdy pozastavuje nad rozhledem a směrem úvah středověkého panovníka (např. popírání významu víry a náboženství v procesu poznání, úvahy o svobodné vůli člověka nebo o věčnosti hmoty a světla), které korespondenčně sdílel s arabskými učenci. V touze po poznání Fridrich údajně neváhal podniknout i značně kontroverzní činy včetně pokusů na lidech. Mohlo by se zdát výstižné tvrzení císařových blízkých, „že mluvil málo, věděl toho hodně a mohl téměř všechno“.

Fridrichovou životní vášní se stalo sokolnictví, přičemž on sám sepsal na toto téma encyklopedické dílo *De arte venandi cum avibus* (O umění lovu s ptáky), doplněné řadou iluminací. Tímto pojednáním a císařovým vztahem nejen k sokolnictví a ptačímu světu, ale i k samotné přírodě se zabývá článek Michaela Menzela. Dodatkem k poslední studii je příspěvek ornitologa Jana Plesníka, jenž přináší i překlady pasáží, které ho ve Fridrichově díle nejvíce zaujaly; opět zde vystupuje hloubka císařových znalostí sokolnictví. Závěr knihy tvoří antologie středověkých a renesančních textů zaznamenávající obraz štaufského panovníka v pamětech pěti jak procísařsky, tak i propapežsky orientovaných kronikářů.

Jak se už stalo dobrým zvykem, také nejnovější svazek *Stavitelů katedrál* doprovází bohatá a kvalitní obrazová příloha. Na škodu grafické úpravy edice je značně do krajů posazené zrcadlo sazby a především na efekt zpracované přebaly, jež by odpovídaly spíše žánru fantasy. Také v dnešní knižní produkci by mělo platit, že forma následuje funkci. Takto zvolená podoba obalu stejně jako absence poznámkového aparátu (ovšem bohatě nahrazeného seznamy komentované literatury) má zřejmě nalákat čtenáře z řad laické veřejnosti. Nemůže být pochyb o tom, že předkládaný svazek si pozornost opravdu zaslouží a vedle laiků ho ocení i odborníci.

MARTINA KUDLÍKOVÁ

Michaela OTTOVÁ, *Pod ochranou Krista Spasitele a svatě Barbory. Sochařská výzdoba kostela svatě Barbory v Kutné Hoře (1483–1499)*, Tomáš Halama, České Budějovice 2010

271 s., ISBN 978-80-87082-17-1

Monografické spracovanie neskorostredovekej sochárskej výzdoby Chrámu sv. Barbory v Kutnej Hore vzniklo ako habilitačná práca autorky na Filozofickej fakulte UK v Prahe. Charakteristickou črtou diela je systematické prepájanie detailných umelecko-historických analýz so širokým kultúrno-historickým kontextom, ktoré otvára pozoruhodné interpretačné možnosti významu analyzovaných umeleckých diel.

Autorka opisuje historické okolnosti stavby a výzdoby Kostola sv. Barbory z viacerých uhlov – venuje sa otázkam osobnej a rodovej reprezentácie patricijov, individuálnym aj skupinovým záujmom, ako aj ekonomickému a politickému zázemiu vtedajšej mestskej elity. Umeleckú a v širšom slova zmysle duchovnú kultúru mesta predstavuje v jej mnohostranných vzťahoch k dobovému životu. Poctivo sa zaujíma aj o temnejšie stránky dobovej ekonomickej reality, pričom prejavuje vysokú mieru porozumenia pre komplexnosť motivácií a pohnútok objednávateľov umeleckých diel. Konfesionálne spory a dokonca aj liturgickú prevádzku chrámu chápe v ich reálnej súvislosti s politickými a ekonomickými záujmami zúčastnených osôb, korporácií a názorových zoskupení. Zmysel pre koexistenciu rozličných významových momentov, resp. pre ambivalentné interpretačné možnosti určitého diela sa tak pretavuje do pochopenia pozitívnej sociálnej funkčnosti fenoménov, ktoré by sa radikálne orientovanejšieho interpreta mohli priviesť k výrazu kritického nesúhlasu či priam pobúrenia.

Nepatetický štýl práce úzko súvisí s kognitívnu produktívnosťou zvolených interpretačných stratégií. Nechuť voči radikalizmu motivuje sociálno-psychologicky konštruktívny postoj, vedie k upevňovaniu spoločenského poriadku, v ktorom sa dosiahnutie kompromisu pociťuje skôr ako diplomatický úspech, než morálny poklesok. Schopnosť duchovnej autority zostavovať zložité ikonografické programy neoddeliteľne súvisí aj so schopnosťou orientovať sa v komplexnosti životnej reality.

V ortodoxne kresťanských a moralistických momentoch ikonografického programu vidí autorka nielen univerzalistické aspekty, ale aj